

בְּהוֹצִיאֵי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אונקלוס

עֲנֵנִי אוֹחִיכִית יַחַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶפְקֵי תַּחְוֹן מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְיָ

פירוש רש"י הירש

האלהת כשרון האדם, המוציא לחם מן הארץ. והסוכה תספר לכל דורות ישראל על המדבר, שהוא מלא השגחת ה'; כי השגחת ה' הפכה את המדבר למקום שהוא ראוי לישיבת אדם; ויכול אדם לשמוח במדבר בשבתו שם בצל קורתו, אותן "הסכות", שסוכותינו רומזות להן, היו ענני כבוד או סוכות ממש; וחכמים נחלקו בדבר זה (סוכה יא ע"ב); בין כך ובין כך הרי סוכותינו מזכירות את הישיבה במדבר — על כל האמת הנלמדת ממנה. שהרי זה כל עצמו של מושג ה"מדבר": אין בו כל הגנה על הקיום, הניתנה בדרך כלל על ידי הטבע ועל ידי כשרון האדם; שעה שאדם נכנס למדבר, הרי הוא עוזב את שמירת הטבע וכוח האדם, ואין לו קיום אלא בעזרת ה'. ודבר זה רמוז גם באופי ההלכתי של הסכך, המהווה את עיקר סוכתנו.

הסכך עשוי מגידולי הארץ; ובתנאים רגילים הארץ היא בבחינת אם לאדם, והיא מפרנסת אותו בגידוליה; אך הסכך אין בו כל סימן לכוח הטבע והאדם, הטבוע בגידולי הארץ, שכן גידולי הקרקע של הסכך אינם מחוברים לקרקע; נמצא, שהחוסה בצילם לא השתעבד לכוחו של טבע הארץ. אף אין הם מקבלים טומאה, כדוגמת פירות וכלים; ונמצא שחותמת שלטון האדם איננה טבועה בהם. נמצאת אומר אחת מהשתים; או: יש בהם הסימנים של ענני כבוד; שהרי מוצאם מן הארץ — "ואד יעלה מן הארץ" (ועי' סוכה שם) — אך אין הם משקפים את כוח הארץ וכוח האדם; או: הם מייצגים את הגגות של סוכות המדבר — סוכות ממש, שהרי תואר המדבר ניכר בהם; כי המדבר עוזב מעורת אדם וטבע. ואף הם אינם "גורן ויקב", ה"סועדים ומשמחים" את האדם בתנאים רגילים, אלא הם "פסולת גורן ויקב" (שם יב ע"א) — שדרכו של אדם להשליך אותה, משום שאין לו ממנה לא מזון ולא שמחה. הם עראי, ואין הם מתארים את מצבו הרגיל של האדם; טבועה בהם חותמת דירת עראי, והם משקפים מצב יוצא מן הכלל. כי השגחת ה' לא הועידה לנו את הגורל של יושבי מדבריות; ולא זה השכר של שמירת התורה — להינזר מכל הנאה ומכל כשרון מעשה. שהרי כך נאמר לישראל: "כי ה' אלהיך מביאך אל־ארץ טובה, ארץ נחלי מים, עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר; ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון, ארץ־זית שמן ודבש; ארץ אשר

ביאור למצוות סוכה; והרעיון היוצא מן הסוכה — על ידי הסמליות של מיבניה — זהה עם תוכנו של הפרק ההוא. בראש הפרק נאמר: "כל־המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את־הארץ אשר־נשבע ה' לאבותיכם"; הוזה אומר: רק שמירה דקדקנית של מצוות ה' תבטיח את חיינו הפרטיים ("תחיון"), את שגשוג משפחותינו ("ורביתם") ואת עצמאותנו הלאומית ("ובאתם וירשתם את־הארץ"). האמונה השלמה בעובדה זאת היא היסוד האיתן של היהודי והיהדות. כל עוד נהיה סבורים, ששמירת קיומנו תלויה רק בעצמנו; בכוחנו הרוחני והחומרי ניאבק על האמצעים לקיומנו; וניאבק על כך עם הטבע ועם החברה הנאבקת גם היא; כל עוד לא נבין שהתפקיד של שמירת קיומנו הוא בתחום חובותינו לתורה; כל עוד נרצה למלא תפקיד זה רק על ידי ההצלחות של חישובינו, ולא על ידי קיום חובותינו, — הרי התפקיד של שמירת קיומנו והתפקיד של קיום חובותינו יהיו בעינינו כשני תחומים נפרדים; במהרה ובנקל נתפתה לומר, שהדאגה לאשה ולילדים, למשפחה ולכלל — שהיא מוצדקת כשלעצמה — דוחה מפניה את קיום החובה, שהרי הבאת "לחם" לאשה ולילדים תהיה בראש מעינינו. אולם הקב"ה ביקש לברוא לו עם, המכיר רק דאגה אחת בלבד: הדאגה למילוי החובה. משום כך הולך את ישראל למדבר; ובנסיון לאומי של ארבעים שנה ירפא לתמיד מן הדאגה היתירה לקיום. "וזכרת את־כל־הדרך אשר הולכת ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את־אשר בלבבך התשמור מצותו אִם־לא" (שם). כי זה הניסיון שיהודי חייב לעמוד בו: אפילו הוא בעוני ובחוסר כל, מעורטל מכל סיוע הטבע והחברה, ואפילו הוא שרוי במדבר שממה עם אשתו וילדיו — לעולם אין הוא מגיע לכלל ייאוש; ביליל ישימון יבטח בה' ויחיה רק למען מילוי חובתו; הנה זה הניסיון של נאמנות יהודית לחובה, וזה תנאי ראשון ליעוד היהודי. "ויענך וירעבך ויאכלך את־המן אשר לא־ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודיעך כי לא על־הלחם לבדו יחיה האדם כי על־כל־מוצא פיה יחיה האדם. שמתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה וגו'". וראה פי' שם.

נמצאת אומר: נסיוננו במדבר נועד לשחרר אותנו מן ההערכה היתירה של כוחנו; לבל נגיע לידי

פירוש רש"י הירש

לא במסכנת תאכליבה לחם, לאתחסר כל בה, ארץ אשר אבניה ברזל; ומהרריה תחצב נחשת" (דברים ה, ז"ט). — אלא שיש לחשוש, "פן-תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת; ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה-לך, וכל אשר-לך ירבה; ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו' ואמרת בלבבך: כחי ועצם ידי עשה לי את-החיל הזה" (שם יב"ז). משום כך נקום מדי שנה בשנה — דווקא בזמן האסיף — ונחזור אל המצב ההפוך בתכלית; נשוב לחיות במדבר, שאין בו מעינות נובעים ולא שדות מוריקים ולא אילנות מלבליים; אין בו אסיף של יבולים ולא בתים הבנויים לתפארה, והמסחר לא ירבה שם כסף וזהב; ואף-על-פי-כן היינו שב במשך ארבעים שנה עם גשינו וטפנו; הסינו בצל כנפי ה', וכל מחסורנו היה עליו. וכך נעזוב את דירת הקבע של בתינו המפוארים; נדור בשמחה — הן מצטער פטור מן הסוכה (סוכה כו ע"א) — בצל הסוכה, שלא ניכר בה רישומו של כוח אדם וטבע; נמשוך ידנו מהאלהת הגנת הטבע והגנת כשרון האדם; נחזור על השיעור, שלמדנו במדבר, ונחדש אותו בליבנו ובלב בנינו: כי היהודי הראוי לשם זה, "כל-האזרח בישראל" (לעיל פסוק מב), כל מי שמעורה בישראל בליבו וברוחו, "ישבו בסכת" (שם); בכל עת ובכל שעה יהיה מוכן לוותר על הגנת כוח הטבע והאדם; הוא ילך אחרי ה' בלא פחד; ואם ה' ירצה בכך, ילך אחריו במדבר, בארץ לא זרועה; שהרי ליבו כמוך ובטוח, שה' יגן וישגיח עליו גם שם; והוא ידור בלא צער בסוכת המדבר, כדרך שאדם דר בביתו שבעיר. "כי לא עלי-הלחם לבדו יחיה האדם כי על-כל-מוצא פיהו יחיה האדם": אין חיי האדם תלויים רק ב"לחם" — שהוא תוצר כשרון האדם שנזדווג עם הטבע; אלא כל מוצא פי ה' וכל מעשה ידיו יש בהם כדי להחיות את האדם. והחיים הרגילים של הערים — המגינים על האדם בצירוף כוח הטבע והאדם — אינם מגינים עליו כשלעצמם; אלא הם נושאים ומפרנסים אותנו רק באותה מידה שמוצא פי ה' חפץ בה. — השווה פי' שמות טז.

להשלים את מיבניהם; כמו כן כל החומרים כשרים לדפנות. נזכור עתה, שהסכך בא להגן עלינו, ואילו הדפנות משמשים גבול מבחינה חברתית, ונמצא זה הרעיון המתבטא בסוכה: בני אדם שונים זה מזה בגבולות האזרחיים שביניהם; האחד מקיף את תחומו אבני שיש, וחבירו נאלץ להסתפק בארבעה נסרים, ויד השלישי משגת רק די שתי דפנות בנווית ורמו לדופן שלישיית, ואולי הוא נאלץ להיעזר גם ב"דופן עקומה" (ראה סוכה ו ע"ב; יז ע"א); אך הכל שווים מבחינת ההגנה ממרום; הסכך שווה בכל אדם; הדל שבדלים ועתיר הנכסים — שניהם כאחד מואסים בכוח הטבע והאדם, כי לא אלה יגנו על חייהם, ובשבתם תחת סכך הסוכה הרי הם מודים, שה' לבדו יגן עליהם; גם העשיר זקוק לו, וגם הדל מסתפק בו. משום כך אמרו — לדעה אחת בסוכה ב ע"א — שגיבה הסוכה לא יעלה על עשרים אמה; לבל יהא צל סוכה בטל בצל דפנות; לבל יעלה על הדעת, שדי לו לאדם בהגנת חומותיו הגבוהות, ושוב אין הוא זקיק להגנת האל ממרום: "עד עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה, למעלה מעשרים אמה אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות". או: לבל יתן דעתו בבניינו הרב והנישא, ויעלים עיניו מהגנת ה': "עד עשרים אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה, למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שדר בסוכה, משום דלא שלטא בה צינא". — המקום המקורה עלידי הסכך חייב לכלול "ראשו ורובו ושולחנו" (שם ע"ב); לבל נפריד את עצמנו מעל שולחנו; לבל נמסור רק את עצמנו להגנת הסכך — ונשאיר את שולחנו תחת תקרת הבית; אלא נבין, שה' לבדו יגן עלינו ועל שולחנו; לבל נאמר: נפשנו היא בידי ה'; אך הלחם להחיות בו את נפשנו הוא תחת השפעת כוחות מתחרים רבים — התפתחות הטבע, יד המקרה וחכמת אנוש; עלינו להתחשב באלה; ולא נוכל להם כמנהג "חסידים", המשליכים את יהבם רק על ה', — לא כן; אלא "בסכת תשבו", תשבו כעין תדורו; נכניס לסוכה את כל היינו הרגילים; נזכור, שכך למדנו מפי ה' בהוציאו אותנו מארץ מצרים; כי ה' הורנו לבטוח בו בשמחה, להיצפן בסוכו ולחסות בצילו, בלא דאגה ובלא מחסור; וכאז כן עתה; אני ה' אלהיכם — ה' לבדו הוא גם אלהינו.

אולם הסוכה, ככל דירת אדם, מורכבת משני יסודות: יש בה הסכך, שהוא הקירווי המגן; ויש בה הדפנות המבדילים ומשמישים גבול. היסוד המגן הוא עראי באופיו; הוא מחוסר קביעות, וטבועה בו הכפירה בכוח הטבע והאדם; וההלכה קובעת את החומרים הכשרים לסכך; וכתוצאה מכך הרי הסכך שווה בכל אדם. כנגד זה הדפנות המבדילים והמשמשים גבול חייבים להיות חזקים במידה מסויימת; והם כשרים בכל דרגה של חזק, ומותר

כבר הזכרנו בפי' פסוק מב, שנשים פטורות מסוכה. סוכה היא מצוות עשה שהזמן גרמא (קדושין לד ע"א); ובדרך כלל נשים פטורות ממצוות אלה. כך הן פטורות ממצוות ציצית, תפילין, שופר, לולב, סוכה, ראייה, חגיגה; יוצאים מכלל זה קידוש, פסח, מצה, שמחה, הקהל. מספר החריגים הוא כמעט

ולכן כיון ששנוחה זו היא כלי פסולת. וער לירי יראה על ידי הש בלידת יצחק שאמרה צהוק עשה כו' כל השו על שמייעת קול שופר של יצחק²⁷. והוא לעו ישראל²⁸. אבל היא ז שמוחה בחג הסוכות כ לומר שהגם שבא פחד זה השומע יצחק כנ"ל. תקעו בחודש שופר היינו חג הסוכות רק שו כבחגיגת היז

בפסוק

(ויקרא כג, ה) א קודש אשר ו קודש אשר ו (בראשית א, ה) ויקרא אל חז"ל²⁹ קריא רחמנ: אמצותא דימנא כו'. עמודים שיכולין לע דכתיב (עמוס ט, ו) הפו ואגודתו כו' שיש המנו למטה. וחמנים הללו עמודים בשנה. הג' ר דאין אגודה פחות מג' מיוחדים לעורר זה חג כג, ב) תקראו אותם כפסוק (ישעיה מה, י) י כמו תקרה שהבנין עו הפסוק (ישעיה מג, ז) כי ונדרש בזה הקדוש ו ואגודתו על ארץ י) המינים שבבני ישראל למעלה וזה בכלל הג' ודיא בחגיגת עלמא ה'

השמוחה

של החג הוא העדות על בני ישראל כמו שכתבו חז"ל²⁴ שנתן ה' יתברך סימן מי נצח בדין. והענין הוא על פי מה שכתוב²⁵ שמתני מתוך יראתי ויראתי מתוך שמחתי. כי היראה האמיתית נולד ממנה שמוחה והוא סימן על היראה. וכמו כן שמוחה אמיתית מביא לירי יראה. ולכן נקרא שמו של יצחק אבינו ע"ה על השמוחה²⁶ להודיע שהגם שהיה בחינת פחד ויראה. אות היא שהיה כו יראת א וכמו כן בימים הנוראים שנופל פחד ויו, ג, על כל באי עולם. אבל בני ישראל שלהם יראת אמת באין אחר כך לשמוחה. והיא עדות על היראה שהיא אמת כנ"ל. ועל זה נאמר (קהלת ג, ח) טוב אחרית דבר מראשיתו.

26 על פי בראשית כא, ג.
27 ר"ה טז ע"א.
28 רמב"ם תשובה, פ"ג ד"ד.
29 פסחים ב ע"א.
30 שמו"ר א, ג.
31 ח"א, רכ ע"ב.

18 חגיגה יב ע"א.
19 זוהר ח"ג, קג ע"ב.
20 סוכה ט ע"א.
21 זוהר ח"א, מח ע"א.
22 תפלת מעריב לשבת, חגיגת ברכת 'השכיבני'.
23 במ"ר טו, ט; תנחומא כהנולות, ג.
24 ויק"ר ל, יב.

ויבדל גנוז לצדיקים³⁰. לכן אינו יכול להאיר בזה העולם על ידי הרשעים. וכסוכה שיש הגנה והבדל יכול להגלות מאמר הגנוז תוך הסוכה. ולכן איתא גם כן³¹ שהצדיקים נעשים אושפזין בסוכה. ואין חידוש שהלא אמרו חז"ל³⁰ שחל שם שמים על הסוכה על ידי שיש הגנה והבדל. וכן איתא³¹ בכל שבת קודש שיש הארה מאור הגנוז לכך פורס סוכת שלום עלינו³². וכסוכה הוא בפועל. ולכן יש שמוחה כי באור פני מלך חיים משלי טו, טו). וכשמוחה האור זרוע אז לישרי לב שמוחה. ואיתא במדרש תצוה³² נמנעה השמוחה מן הרשעים שהוצרך הקב"ה לישב עם בשר ודם בנר כו' עיין שם: הענין כנ"ל שער ידי שאין הרשעים כדאי להנות מאור הגנוז שהוא נותן השמוחה. לכן גנוז והוצרך להגלות קצת הארה מאור הנ"ל. על ידי המצות שדם נרות דכתיב (משלי ג, כג) נר מצוה. אבל כשמתגלה עיקר האור אז השמוחה מתרבה כנ"ל:

השמוחה

של החג הוא העדות על בני ישראל כמו שכתבו חז"ל²⁴ שנתן ה' יתברך סימן מי נצח בדין. והענין הוא על פי מה שכתוב²⁵ שמתני מתוך יראתי ויראתי מתוך שמחתי. כי היראה האמיתית נולד ממנה שמוחה והוא סימן על היראה. וכמו כן שמוחה אמיתית מביא לירי יראה. ולכן נקרא שמו של יצחק אבינו ע"ה על השמוחה²⁶ להודיע שהגם שהיה בחינת פחד ויראה. אות היא שהיה כו יראת א וכמו כן בימים הנוראים שנופל פחד ויו, ג, על כל באי עולם. אבל בני ישראל שלהם יראת אמת באין אחר כך לשמוחה. והיא עדות על היראה שהיא אמת כנ"ל. ועל זה נאמר (קהלת ג, ח) טוב אחרית דבר מראשיתו.

18 חגיגה יב ע"א.
19 זוהר ח"ג, קג ע"ב.
20 סוכה ט ע"א.
21 זוהר ח"א, מח ע"א.
22 תפלת מעריב לשבת, חגיגת ברכת 'השכיבני'.
23 במ"ר טו, ט; תנחומא כהנולות, ג.
24 ויק"ר ל, יב.

14 שבת קל ע"א.
15 שער רוח הקודש, כונת האפר, ר"ה זמנא; שער המצוות הקדומה, ר"ה ג' עם דע'.
16 "אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדידת קבע ושב בדידת עראי" (סוכה ב ע"א).
17 "חסיון זה אינו אלא לשון חסיון על הדבר מועט הוא"

ולכן מקריבין ע' פרים על האומות' גם כן התפשטות הקדושה לכל המקומות כנ"ל. ועל ידי זה זוכין אל הארץ אשר אראך (בראשית יב, א). וכן בסוכה זוכין לרוח הקודש על ידי מצוה זו כנ"ל. ולכן סוכה מלשון יסבה שסכתה ברוח הקודש⁸ כנ"ל:

ימני

הסוכות שנקרא זמן שמתחננו כי ה' יתברך זיכה אותנו לישוב בעלוי⁹. והיא מניין בחינת הגן עדן דכתיב (בראשית ב, ח) וישם שם כו' האדם. ועיקר הבריאה היה להיות דירת האדם שם. ושם היה השמוחה כמו שאומר¹⁰ ששמוחך יצירך בנן עדן. והגם שכתוב (שם ג, כ) ויגרש את האדם. אף על-פי-כן יש זמנים שמתנועץ קצת הארה מבחינת הגן עדן. וה' יתברך הכניסנו לדירה זו שחל עליה שם שמים כדאיתא בגמרא¹¹ והשמוחה במעונו. לכן דירה זו מביאה השמוחה. ובוודאי על ידי טהרתן של ישראל כיום כפור יש שמוחה לפניו במרום. לכן יש לנו לשמוחה בשמחת הכוורא יתברך. וזה שכתוב (ויקרא טו, ל) לפני ה' תטהרו. ומלכד שזכינו לטהרה יש לנו להתענג בשמחת ה' יתברך בני:

והנדה

בקהלת כתיב (קהלת טו) ושבתית כו' את השמוחה. וכתיב גם כן (שם ב, פ) ולשמוחה מה זו עושה. והיינו שבודאי טוב מאוד אם זוכין לשמוחה בלי פסולת. רק שקשה להשיג זאת תמיד ויש בה פסולת כדכתיב (שם) לשחוק אמרתי מהולל מעורבב. רק בימים הללו בסוכה שהיא הגנה שאין מתערב שם פסולת לכן יכולין לשמוחה עתה. והשמוחה הוא תענוג פנימי. וכתיב (שם כג) לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמוחה ולאחוטא נתן ענין לאסוף כו'. וכל זה מתקיים בימי החג. דכתיב (תהלים ה,

8 סוכה נה ע"ב.
9 מנצח יד ע"א.
10 עפי' זוהר ח"ב, קכח ע"א.
11 ברכות דע"א.
12 סוכה ט ע"א.
13 עיין סוכה נה ע"ב.